

SERIA DE AUTOR
MILAN KUNDERA

MILAN KUNDERA s-a născut în 1929,
în Cehoslovacia, și a decedat în 2023, în Franța,
unde se stabilise din 1975.

OPERE ALE LUI MILAN KUNDERA

Scrise în cehă:

Gluma, roman
Iubiri caraghioase, nuvele
Viața e în altă parte, roman
Valsul de adio, roman
Cartea râsului și a uitării, roman
Insuportabila ușurătate a ființei, roman
Nemurirea, roman

Scrise în franceză:

Jacques și stăpânul său. Omagiu lui Denis Diderot, teatru
Arta romanului, eseu
Testamente trădate, eseu
Lentoarea, roman
Identitatea, roman
Ignoranța, roman
Cortina, eseu în șapte părți
O întâlnire, eseu
Sărbătoarea neînsemnătății, roman

DESPRE OPERA LUI MILAN KUNDERA:

Kvetoslav Chvatik, *Lumea romanescă a lui Milan Kundera*
Éva Le Grand, *Kundera sau memoria dorinței*
Jocelyn Maixent, *Secolul XVIII al lui Milan Kundera*
Maria Nemcova Banerjee, *Paradoxuri terminale*
François Ricard, *Ultima după-amiază a lui Agnes*,
eseu despre opera lui Milan Kundera
Guy Scarpetta, *Vârsta de aur a romanului*
Guy Scarpetta, *Variațiuni asupra erotismului*

MILAN
KUNDERA

JACQUES
ȘI STĂPÂNUL
SĂU

OMAGIU LUI
DENIS DIDEROT
ÎN TREI ACTE

Traducere din franceză de
PETRE BOKOR

HUMANITAS
fiction

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Anca Drăghici
DTP: Florina Vasiliu, Veronica Dinu

Tipărit la Livco Design

MILAN KUNDERA
JACQUES ET SON MAÎTRE
Copyright © Milan Kundera, 1981
All adaptations of the work for film, theatre,
television and radio are strictly prohibited.
All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2025
pentru prezenta versiune în limba română

Lucrare apărută cu acordul COPYRO – Societate de Gestiune
Colectivă a Drepturilor de Autor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
KUNDERA, MILAN
Jacques și stăpânul său: Omagiu lui Denis Diderot
în trei acte / Milan Kundera; trad. din lb. franceză Petre Bokor; –
București: Humanitas Fiction, 2025
ISBN 978-606-097-530-4
I. Bokor, Petre (trad.)
821.133.1

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

Cuprins

<i>Introducere la o variațiune</i>	7
JACQUES ȘI STĂPÂNUL SĂU	25
Variațiuni la arta variațiunilor de François Ricard	125
<i>Transcripția ludică</i>	133
<i>Nota autorului cu privire la istoria piesei</i>	137

Introducere la o variațiune

1

Când în 1968 rușii au cotropit mica mea patrie, toate cărțile mele au fost interzise și totodată mi s-a luat orice posibilitate legală de a-mi mai câștiga pâinea. Foarte multe persoane au vrut să mă ajute: într-o zi, m-a vizitat un regizor și mi-a propus să scriu, sub semnătura lui, o adaptare teatrală după *Idiotul* lui Dostoievski.

Am recitit cartea și am înțeles că n-aș putea face treaba asta nici dacă aș muri de foame. Mă dezgusta acel univers de gesturi excesive, de profunzimi obscure, de sentimentalism agresiv. Inexplicabil, m-a năpădit deodată un sentiment de nostalgie față de *Jacques fatalistul*.

„N-ai prefera un Diderot în loc de Dostoievski?”

El nu prefera, dar eu nu mă puteam elibera de această dorință bizară; pentru a petrece cât mai mult timp în tovărășia lui Jacques și a stăpânului său, am început să

mi-i imaginez ca personaje ale propriei mele
piese de teatru.

2

De ce am simțit, brusc, această aversiune
față de Dostoievski?

Să fi fost reflexul antirusesc al unui ceh
traumatizat de cotropirea țării sale? Nu,
fiindcă n-am încetat nici o clipă să-l iubesc
pe Cehov. Să fi avut dubii cu privire la valoarea
estetică a operei sale? Nu, fiindcă aver-
siunea, de care eram chiar eu surprins, nu
avea nici o pretenție de judecată obiectivă.

Ceea ce mă irita la Dostoievski era *clima-
tul* cărților sale; universul în care totul deve-
nea sentiment; sau, mai bine zis, în care
sentimentul era înălțat la rang de valoare și
de adevăr.

Era a treia zi de ocupație. Mă aflam în ma-
șină, pe drumul dintre Praga și Budejovice
(orașul în care și-a situat Camus *Neînțele-
gerea*). Pretutindeni, pe drumuri, pe câmpii,
prin păduri, erau tabere de infanteriști ruși.
Au făcut semn să opresc. Trei soldați s-au apu-
cat să percheziționeze mașina. Odată treaba
isprăvită, ofițerul care le ordonase s-o facă m-a
întrebat pe rusește: „Kak ciuvstvuietiece?”

adică: „Cum te simți? Care-ți sunt sentimentele?” Întrebarea nu era nici ironică, nici răutăcioasă. Dimpotrivă. Ofițerul a continuat: „Toată chestia asta e o mare neînțelegere. Dar o să se lămurească. Trebuie să știi că noi îi iubim pe cehi. Noi vă iubim!”

Peisajul era devastat de miile de tancuri, viitorul țării era compromis pentru câteva secole, membrii guvernului erau arestați și surghiuniți, iar ofițerul din armata de ocupație îmi făcea o declarație de dragoste. Să nu fiu înțeles greșit: el nu și-a exprimat dezacordul față de invazie, nicidecum. Mai toți vorbeau ca el: atitudinea lor nu se baza pe plăcerea sadică a violatorilor, ci pe cu totul alt arhetip: cel al dragostei rănite. De ce cehii (pe care noi îi iubim atât de mult!) nu vor să trăiască cu noi și la fel ca noi? Ce păcat că am fost obligați să folosim tancurile ca să-i învățăm ce e iubirea!

3

Sensibilitatea îi e indispensabilă omului, dar ea devine redutabilă din momentul în care se consideră o valoare, un criteriu al adevărului, justificarea unui comportament. Sentimentele naționale cele mai nobile sunt gata

să justifice cele mai cumplite orori; cu pieptul umflat de sentimente lirice, omul comite toate josniciile, în numele sacru al dragostei.

Sensibilitatea care înlocuiește gândirea rațională devine însuși fundamentul neînțelegerii și al intoleranței; devine, cum spunea Carl Gustav Jung, „suprastructura brutalității”.

Înălțarea sentimentului la rang de valoare e un procedeu care vine de departe, poate chiar din momentul când creștinismul s-a despărțit de iudaism. „Iubește-l pe Dumnezeu și fă ce vrei”, a spus Sfântul Augustin. Celebra frază e semnificativă: criteriul adevărului se deplasează astfel din exterior spre interior: în arbitrarul subiectivului. Caracterul vag al sentimentului de iubire (imperativul creștin: „iubește-l pe Dumnezeu!”) înlocuiește claritatea Legii (imperativ al iudaismului) și devine un criteriu destul de lax al moralei.

Istoria societății creștine e o școală milenară de sensibilitate: Isus pe cruce ne-a învățat să adulăm suferința; poezia cavalerilor a descoperit dragostea; familia burgheză ne-a făcut să simțim nostalgia căminului; demagogia politică a reușit să „sentimentalizeze” voința puterii. Această lungă istorie a modelat bogăția, forța și frumusețea sentimentelor noastre.

Dar, începând cu Renașterea, sensibilitatea occidentală a fost echilibrată de un spirit complementar: cel al rațiunii și al îndoielii,

al jocului și al relativității treburilor omenești. Prin aceasta și-a atins Occidentul plenitudinea.

În celebrul său discurs la Harvard, Soljenițin a plasat începutul crizei Occidentului tocmai în această epocă a Renașterii. În această judecată se exprimă și se dezvăluie tocmai Rusia, în care domnește o civilizație specifică; într-adevăr, istoria ei se deosebește de cea a Occidentului tocmai prin absența Renașterii și a spiritului rezultat din apariția ei. De aceea, mentalitatea rusă cunoaște un alt raport între rațional și sensibilitate; în care raport se găsește faimoasa enigmă a sufletului rus (a profunzimii, ca și a brutalității lui).

Când apăsătoarea iraționalitate rusă s-a prăbușit peste țara mea, am simțit nevoia instinctivă de a respira din plin spiritul Epocii Moderne a Occidentului. Și mi s-a părut că nicăieri acel spirit nu e concentrat cu mai mare densitate decât în această sărbătoare de inteligență, de umor și de fantezie, care e *Jacques fatalistul*.

4

Dacă ar trebui să mă definesc, aș zice că sunt un hedonist căzut în capcana unei lumi politizate la maximum. Este starea pe care

o relatez în *Iubiri caraghioase*, cartea de care mă simt cel mai legat, pentru că oglindește perioada cea mai fericită din viața mea. Coincidență bizară: am terminat ultima nuvelă din volum (le-am scris pe parcursul anilor șaizeci) cu trei zile înainte de intrarea rușilor în Cehia.

Când în 1970 a apărut ediția în limba franceză a acelei cărți, a fost evocată tradiția Secolului Luminilor. Emoționat de această comparație, am repetat apoi, cu o complezență cam copilăroasă, că îmi era drag secolul XVIII. În realitate, nu-mi e atât de drag secolul XVIII, mi-e drag Diderot. Și ca să fiu și mai sincer: îmi plac romanele lui. Mai precis: îmi e drag *Jacques fatalistul*.

Desigur, această viziune asupra operei lui Diderot e prea personală, dar poate că nu e lipsită de justificare: într-adevăr, putem să nu ținem cont de Diderot-dramaturgul; la o adică putem înțelege istoria filozofiei fără a cunoaște eseurile marelui enciclopedist; dar insist: fără *Jacques fatalistul*, istoria romanului ar rămâne incompletă și neînțeleasă. Aș spune chiar că această operă suferă când e examinată exclusiv în ansamblul scriiturii diderotiene, și nu în contextul romanului universal; adevărata ei măreție e perceptibilă doar alături de *Don Quijote* sau de *Tom Jones*, de *Ulysse* sau de *Ferdydurke*.